

„Samferðamenn gubbuðu flestir geysilega...”

Magnús Stephensen
skreppur til Hafnar

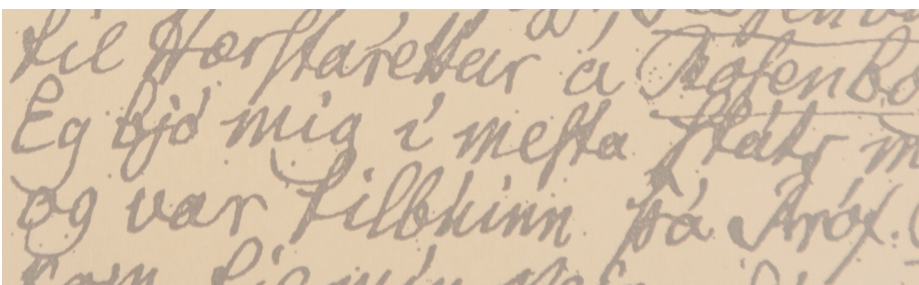
„Féll í dögum
ofsastormur á
SSV“

Ferðalög til útlanda voru sjaldnast auðveld eða þægileg fyrr á öldum. Í byrjun nítjándu aldar fór Magnús Stephensen (1762–1833), einn ríkasti og voldugasti embættismaður á Íslandi, sjóleiðina frá Reykjavík til Kaupmannahafnar með lögbók sína til útgáfu og lýsti ferðalaginu í dagbók sem hann kallaði *Ferðarollu*.

„Maderavín
og sæta-
brauðskaka“

Steinunn Inga Óttarsdóttir fjallar um Magnús fyrir Fréttatímann og segir m.a. frá hastarlegri sjóveiki, veislumat hjá danska kónginum, frægu portrettmálverki og sárum líkamsraunum.

„Uppgefinn
orðinn og
preyttur“

Mynd af eiginhandarriti Magnúsar á saurblaði *Ferðarollu*. Bókfellsútgáfan (1962)

pilskip frá 19. öld. Ómerkt mynd.
Ferlir.is, Bjarni Sívertsen.

Lögfróðastur Íslendinga um sína daga

Fann ég lítið eitt til sjósóttar og gubbaði einu sinni hvern þann dag...

Magnús Stephensen var margsigldur og fjölmenntaður, bráðgáfaður, stórhuga og kappsamur embættismaður sem uppi var á nítjándu öld. Hann hafði um tíma mikil völd og áhrif hér á landi og þótti ansi stjórnsamur. Hann ferðaðist nokkrum sinnum milli Íslands og Kaupmannahafnar í ýmsum opinberum erindagjörðum og skrifaði jafnan hjá sér helstu viðburði.

Ferðarolla Magnúsar hefst 7. september 1825 þegar stigið er á skipsfjöl og lýkur 23. maí 1826 þegar hann leggur af stað heim til Íslands og er þá búinn að fá alveg nóg af ferðalögum.

Magnús var manna lögfróðastur um sína daga og bar íslenska löggjöf og réttarfar mjög fyrir brjósti. Tilgangur hans með Kaupmannahafnarförinni var að vinna að útgáfu nýrrar lögbokar með skýringum hans sjálfs. Áður hafði hann fengið vilyrði hjá dönskum stjórn-

völdum fyrir fjárstyrk til verksins. Hann var vongóður og vann ötullega að bókinni frá morgni til kvölds mánuðum saman þrátt fyrir margvíslegar annir og mótlæti.

Sipp og hoj...

Í *Ferðarollu* lýsir Magnús aðstæðum í skipinu sem var í eigu Bjarna riddara Sívertsen, kaupmanns í Hafnarfirði. Ekki var þægindunum fyrir að fara á leiðinni. Veðrið var vont, kojurnar voru blautar og kaldar og fæðið lélegt. Fljótlega fór sjóveiki að herja á farþegana. Magnús skrifar:

„Þann 8. og 9. september fann ég lítið eitt til sjósóttar og gubbaði einu sinni hvern þann dag, alls frísklega, síðan aldrei. Samferðamenn gubbuðu flestir geysilega, einkum stiftamtmaður Hoppe og bústýra hans sífellt“.

Kristjánsborgarhöll um miðja nítjándu öld. Óþekktur ljósmyndari (Wikipedia.org)

Magnúsi verður tíðrætt um matinn um borð sem hann á erfitt með að tryggja og margt bendir til þess að Magnús hafi ekki verið sérlega vel tenntur. Hann segist ekki geta unnið á grófu skonroki, seigu saltkjöti og hörðum fiski sem eru meðal þeirra rétta sem eru í boði um borð ásamt fúlu vatni, vondu smjöri, ertum, seigu fleski og vatnsgrjónagraut. Eitt vínglas drakk hann samt á hverjum degi sér til hressingar og heilsubótar. Eftir mikla hrakninga um saltan sjó segir Magnús að þessi ferð hans hafi verið sú örðugasta og ógeðfelldasta hingað til. Hún varð líka síðasta utanför hans.

Kátt í höllinni

Meirihluti *Ferðarollu* fjallar um dvölina í Kaupmannahöfn. Samkvæmislífið var ólíkt fjörugra þar en á Fróni, Magnús sat endalausar veislur með fyrirfólki í Höfn enda heimsborgari í hugsun og hegðun og kunni vel að meta góðan mat, gott vín og vitrænar samræður. Hann fór t.d. í boð til Friðriks Danakonungs og Kristjáns prins í konungshöllina þar sem hann tók vel eftir öllu og skrifar hjá sér athugasemdir um t.d. ljósakrónur, málverk, borðbúnað og þjónafjölda. Ávallt kom hann akandi til veislu í leiguvagni, uppabúinn í „úníformi“ með kórða og hatt.

Fjörugt samkvæmislíf

MENU:

Fúlt vatn með
grófu skonroki,
borið fram með
saltkjöti og
vatnsgrjóna-
graut...

Hér er hvorki hnípin bændadurur
né lúpulegur skrifinnur á ferð:

„Skrýddist síðan dýrðlegar en
nokkru sinni fyrir í uniform nýju
með mjallhvít undirklæði, silki-
sokka hvíta, hrafnsvarta, spegil-
glansandi skó, gylltar skó- og
knéspennur, nýjan gylltan korða
með nýrri gull port d'épée í við
hliðina og gullkrampa hattinn.
Keyrði svo með þénara aftan á
sem ætíð upp að kóngshöll kl.
61/2 eftirmiðdag.“

Málverk eftir Christian Albrecht Jensen, 1826
Borgarsögusafn Íslands, sarpur.is

„Lét ég
portraitmálara
Jensen mála
mynd af mér.
Sat fyrir hjá
honum í 2
klukkutíma og
á að sitja svo
lengi tvisvar
enn.“

Menningarvitinn

Magnús stundaði menningarlífið í Höfn með mikilli ánægju. Auk þess að vera viðstaddur fermingu Kristjáns prins í konungshöllinni var hann í matarboðum hjá prófessorum, sótti messur, sat á bókasöfnum og lét mála af sér portrett það sem hann síðan er kunnur af.

Á myndinni er hann uppabúinn, sposkur á svip með vinalegar broshrúkkur í kringum augun og varirnar aðeins aðskildar í glettnislegu brosi. Þetta er 19. aldar „selfie“ þar sem sparihliðin er sýnd; maðurinn sem hann vildi vera í augum annarra.

„og seyðing
um allan
kropp“

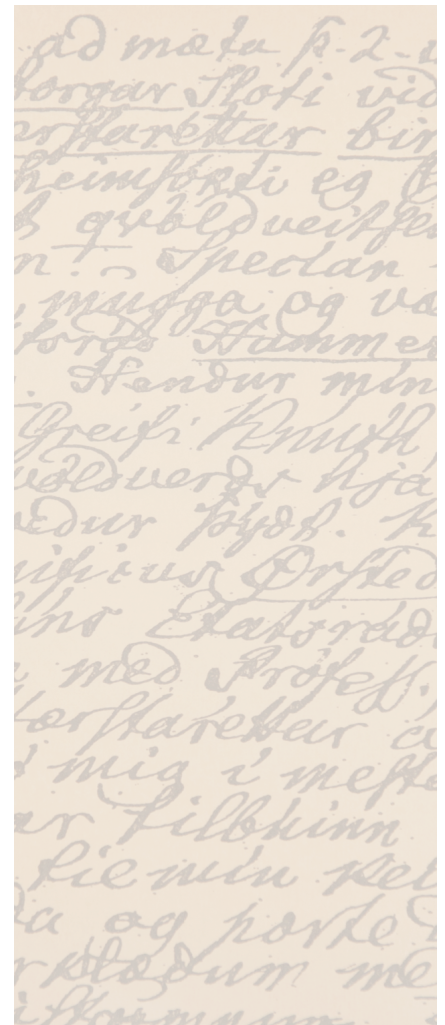
„óþolinmóður
orðinn af
þessari kröm“

Höfuðþyngsli og hægðateppa

Á einkalegum vettvangi eins og ferðadagbók er, komast ýmsar raunir á blað sem annars fengju hvergi að sjást. Áhyggjur Magnúsar af því hvernig útgáfu lögbókarinnar muni reiða af auk langvarandi svefnleysis og líkamlegri vanlíðan. Hann hafði „höfuðþyngsli og seyðing um allan kropp“ var oft kvefaður og leið illa. Auk þess þjáðist hann af hægðateppu og frostbólgu á höndunum.

Þvílíkum fyrirmanni sem Magnús var hefur þótt fyrir því að hendur hans voru útsteyptar í kaunum og hrúðri enda setti hann upp hanska þegar menn sáu til hans. Það fór í taugarnar á honum að hann gat hvorki sinnt sínum aðkallandi verkefnum né farið út á meðal fólks út af þessu. Hann segist vera „óþolinmóður orðinn af þessari kröm. Hennar vegna nú lengi arresteraður inni, frá bægt útferð og fundi stórmenna, á hverju mér þó nú mjög ríður, þar svo áliðið er orðið“.

Í lok mars er hann orðinn mjög stressaður en verður að fresta heimför því hann er boðinn í fermingu danska prinsins og getur ekki afboðað sig í svo fínt part. Loks kemst hann af stað og segir í bréfi sem hann ritar þegar heim er komið 10. ágúst 1826 að ferðin hafi verið slysalaus þrátt fyrir storma og kulda, en hann sé „Alstaðar sáraumur“.

Viðeyjarkirkja og Viðeyjarstofa. Ljósmynd: Frederick W.W: Howell 1898.
Þjóðminjasafnið, sarpur.is

„sendi eg
...konu minni
þessa
ferðarollu og
ævintýri mín
til gamans“

1150 orð

Mjúki maðurinn

En ekki eru allar ferðir til fjár. Hin erfiða sjóferð með tilheyrandi fjárútgjöldum, hvímlaðum sjúkdómum og langvarandi streitu skilaði ekki þeim árangri sem vænst var. Svo fór að lögbók Magnúsar var aldrei gefin út og olli það honum sárum vonbrigðum. En þótt ferðin hafi verið erindisleysa var hún ekki til einskis því ferðadagbókin veitir dýrmæta innsýn í daglegt líf, hugsunarhátt og búksorgir heldri manns á Íslandi í byrjun nítjándu aldar.

Eftir þetta fór að halla verulega undan fæti hjá Magnúsi. Íslendingar kunnu honum litlar þakkir fyrir ævistarf hans og framlag til menningar- og atvinnumála og þegar hann lést á heimili sín í Viðey, átta árum eftir ritun *Ferðarollu*, var hann illa þokkaður og jafnvel hataður. Hann birtist yfirleitt askvaðandi í opinberri stjórn-sýslu; frekur, stirður og kuldalegur. En í *Ferðarollunni* birtist sælkerinn, menningarvitinn og mjúki maðurinn Magnús Stephensen - maðurinn sem hann vildi vera.

Myndskreyting í útgáfu
Bókfellsútgáfunnar (1962)